

LA SALUT

LOCALITAT: Sant Feliu de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari de natura

CASA GRAN DE LA GLEVA. Autor: J. Camprubí.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: El paratge natural de la Salut es troba situat al nord-oest de Sant Feliu de Llobregat i al sud-oest del Parc de Collserola, amb l'ermita de la Mare de Déu de la Salut i la Casa Gran de la Gleva. Es tracta d'un espai natural adequat per a fer un circuit naturalístic i endinsar-se pel bosc per tal d'observar la vegetació i la fauna característiques de la zona. L'itinerari que es proposa és un recorregut que, prenent com a punt de partida i arribada la mateixa ermita, ens descobreix i permet observar de ben a prop la vegetació pròpia dels boscos mediterranis: l'alzina, el pi blanc, el pi pinyoner, el roure, el garrofer, l'aladern, la gatosa, el lligabosc, l'arítjol, l'heura,...

Així mateix, es pot aprofitar per fer la visita de l'ermita de la mare de Déu de la Salut, l'origen de la qual es perd en la primera meitat del segle XVIII, si bé la veneració de la verge arrenca de l'edat mitjana.

És destacable la Casa Gran de la Gleva, edificada cap a finals del segle XV, que es troba al costat mateix de l'ermita.

DESCRIPTOR TEMÀTIC: Vegetació, botànica, zoologia, medi ambient, educació ambiental

ENTITAT RESPONSABLE: Parc Metropolità del Parc de Collserola i Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

CABÚS, Albert; CAMPRUBÍ, Jaume; RUIZ, Montseirat. *Guia didàctica de l'itinerari de la Salut. Sant Feliu de Llobregat.* Sant Feliu de Llobregat: Centre de Recursos Pedagògics del Baix Llobregat I, 1997.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

ARES (AGROPACIÓ DE RECERCA I ESTUDIS DE SANT FELIU DE LLOBREGAT). *Itinerari de la Salut i Torrent de Santa Creu.* Sant Feliu de Llobregat: ARES-Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1992.

GRUP ECOLOGISTA DE SANT FELIU DE LLOBREGAT. *Itineraris de la natura 1. La Salut.* Sant Feliu de Llobregat: Grup Ecologista de Sant Feliu de Llobregat-Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1981.

PATRONAT METROPOLITÀ DEL PARC DE COLLSEOLA. *La Salut de Sant Feliu de Llobregat.* Barcelona: Patronat Metropolità del Parc de Collserola, 1987.

ACCÉS: S'hi pot arribar mitjançant la RENFE i les línies d'autobusos: Soler i Sauret (L50, L51, L56, L57, L61 i L62), Autocorb, Oliveres (L52) i Canals (L63).

L'accés es fa seguint el camí que, des de Sant Feliu de Llobregat, remunta la riera de La Salut fins el peu de l'ermita.

MAS LLUHÍ - PENYA DEL MORO

LOCALITAT: Sant Feliu de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari

FORN ROMÀ DEL s. I aC. Font: Servei d'Arqueologia. D.G. del Patrimoni Cultural.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: L'itinerari té un doble interès, el natural i l'històric. Així doncs, permet observar la vegetació i la fauna pròpies dels ambients mediterranis: boscos, arbredes, bosquines, garrigues, prats, herbassars i vegetació ruderal on s'hi observen espècies tan característiques com l'alzina, el pi blanc, el pi pinyoner, el roure, el garrofer, l'aladem, la gatosa, el lligabosc, l'aritjol, l'heura... Pel que fa a la fauna és força variada: sargantanes, pardals comuns, garses, esquiroles... i en alguns casos de difícil observació, conills, guineus, serps verdes, gafarrons...

D'interès històric trobem en primer lloc el jaciment de l'època romana amb les restes de dos fons de ceràmica i d'una cubeta de decantació d'argiles, que se suposa que estaven vinculats a una antiga vil·la romana situada al sud de la Penya del Moro, en un petit altiplà.

Seguint l'itinerari s'arriba a les masies de Can Gelabert, Can Roldan, Can Mèlich i Can Coscoll, que encara conserven les feixes de quan conreaven vinyes que, amb l'aparició de la fil·loxera, foren substituïdes per pins i garrofers en un primer moment i definitivament foren abandonades degut al seu baix rendiment de les terres i a la incidència que el procés d'industrialització ha tingut sobre la zona.

Amb la desaparició dels conreus més tradicionals els pagesos han hagut d'adaptar-se a les noves circumstàncies i, segons les possibilitats de les seves finques, s'han anat apropant a noves activitats econòmiques o de serveis. Exemple d'aquest fet són Can Mèlich que avui dia és un important complex esportiu i Can Coscoll que s'ha especialitzat en la producció i exportació de planta ornamental.

Altres masies s'han especialitzat en la producció intensiva d'hortalisses i han fet importants inversions econòmiques, bàsicament en hivernacles i rec automatitzat, malgrat la gran competència econòmica que prové d'altres zones, inclòs de l'estranger.

L'itinerari acaba dalt del cim de la Penya del Moro (278 m) on, de manera ben visible, s'observa la base circular d'una torre de guaita medieval. A pocs metres del cim, encara que enterrat, s'hi troben les restes d'un poblat ibèric que data del segle VII aC i que tingué cap al 425 a C el seu moment de plenitud. El poblat fou abandonat de manera pacífica pels voltants del 300 a C. Les excavacions realitzades entre 1972 i 1992 han permès disposar d'una ampla documentació sobre el seu tipus de vida i creences.

Les principals troballes arqueològiques es troben exposades al museu Arqueològic de Barcelona.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Botànica, ciències socials, ciències naturals, geografia, vegetació, zoologia

MATERIAL DISPONIBLE:

AGRUPACIÓ DE RECERCA I ESTUDIS DE SANT FELIU DE LLOBREGAT -ARES. *Itinerari Mas Lluhí - Penya del Moro*. Sant Feliu de Llobregat: Ajuntament de Sant Feliu de Llobregat, 1997.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

CABUS, A., CALDÉS, L., MARTÍN, P., MORALES, M.L., TORRES, C. *Patrimoni del baix Llobregat*. Sant Feliu de Llobregat: Centre de Recursos Pedagògics del baix Llobregat I, 1994.

ACCÉS: Sant Feliu de Llobregat

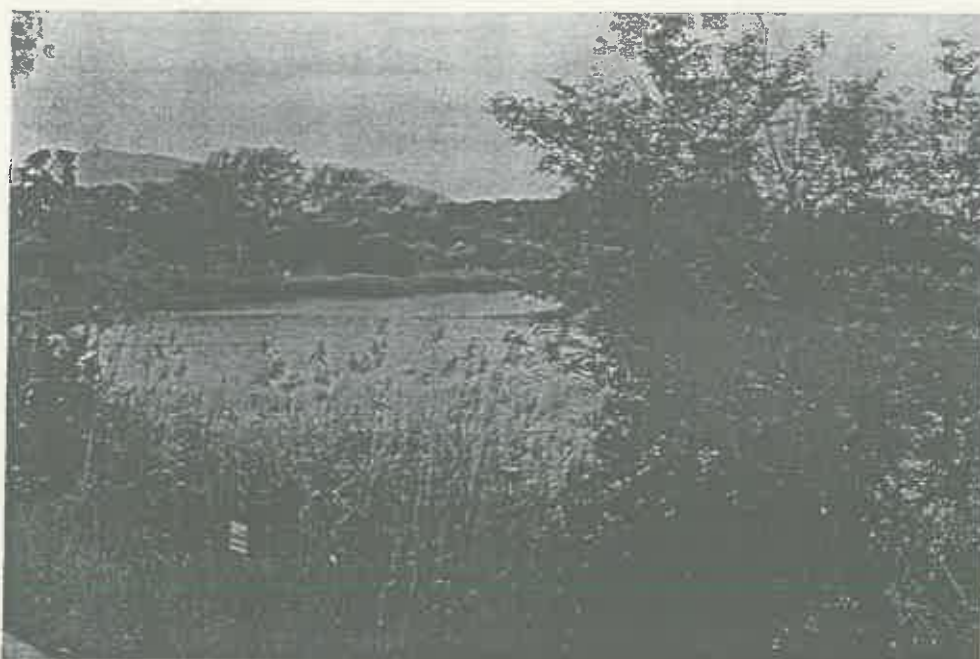
S'hi pot arribar mitjançant la RENFE i les línies d'autobusos: Soler i Sauret (L50, L51, L56, L57, L61 i L62), Autocorb, Oliveres (L52) i Canals (L63).

L'itinerari s'inicia en el Camí de Mas Lluhí, just davant del CEIP Pau Vila.

ESPAIS NATURALS DEL DELTA DEL LLOBREGAT

LOCALITZACIÓ: Gavà, El Prat de Llobregat i Viladecans

CLASSE DE RECURS: Itinerari

LLACUNA DEL DELTA. Autor: R. Subies.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària, educació permanent

DESCRIPCIÓ: El riu Llobregat, en arribar al mar forma un delta de 97 quilòmetres quadrats, el segon en extensió de Catalunya. Aquesta zona conserva dintre dels seus límits una de les tres zones humides més importants de Catalunya, encara que està molt transformada per l'acció de l'home. Avui les zones d'aiguamolls representen menys del 3% de la superfície deltaica.

Els aiguamolls que en resten (La Ricarda, ca l'Arana, El Remolar, La Murtra...) es troben concentrats a les àrees més properes al mar, on persisteixen alguns estanys d'aigües salabroses, com la Ricarda i el Remolar, que són els dos més grans.

Pel que fa a la vegetació, es poden trobar principalment dos grups de comunitats: helofítiques, plantes d'inundació permanent, com el canyís o les bogues, i halòfiles, espècies sotmeses a inundacions variables, entre les quals destaquen els joncs, les salicòrnies i els salats.

La fauna és nombrosa i variada; es poden trobar invertebrats aquàtics i marins d'interès, però la màxima importància internacional de l'àrea prové dels animals vertebrats, i especialment

dels ocells, donat que el Delta del Llobregat és un esglaó necessari per a les migracions de les aus entre Europa i Àfrica.

Com a espècies més abundants es poden citar les daurades grosses, les fredelugues, esplugabous, ànecs, xatrac i gavines. Moltes d'aquestes espècies estan amenaçades d'extinció, com el martinnet menut, el corriol camanegre, el rascletó i el rasclet.

L'interès didàctic de la visita a la zona ve donat per la possibilitat de realitzar tallers i itineraris per a l'estudi d'un sistema ecològic molt característic i desenvolupar actituds d'educació ambiental, fent prendre als alumnes consciència de l'existència d'un món natural molt ric, situat dins de la zona més urbanitzada de Catalunya.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Ecologia, botànica, zoologia, hidrologia

ENTITAT RESPONSABLE: Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca. Direcció General del Medi Natural. Ajuntaments de Gavà, El Prat de Llobregat i Viladecans.

MATERIAL DISPONIBLE:

ÀREA DE SERVEIS PERSONALS. DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ DE L'AJUNTAMENT DE VILADECANS; ASSOCIACIÓ ECOIMA. ESCOLA DE NATURA DEL DELTA DEL LLOBREGAT. *Itinerari per la reserva natural del Remolar-Filipines. Dossier del professor i guia de natura de l'alumne.*

Viladecans: Ajuntament de Viladecans; Associació Ecoima.

GUTIÉRREZ BENÍTEZ, Ricard; MÁRQUEZ BARGALLÓ, Eduard; SAINZ, Cristina. *De natura en tenim. Quatre itineraris per Viladecans.* Viladecans: Ajuntament de Viladecans, 1992.

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A. *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat, 1996.

ESTEBAN, P. *L'itinerari de natura pel Delta del Llobregat. Llibre del mestre i llibre de l'alumne.* El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat, 1989.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

PLANAS TORRES, Ramon. *Braços de riu, estanys i maresmes del Delta del Llobregat.* Barcelona: Caixa d'estalvis de Catalunya, 1984.

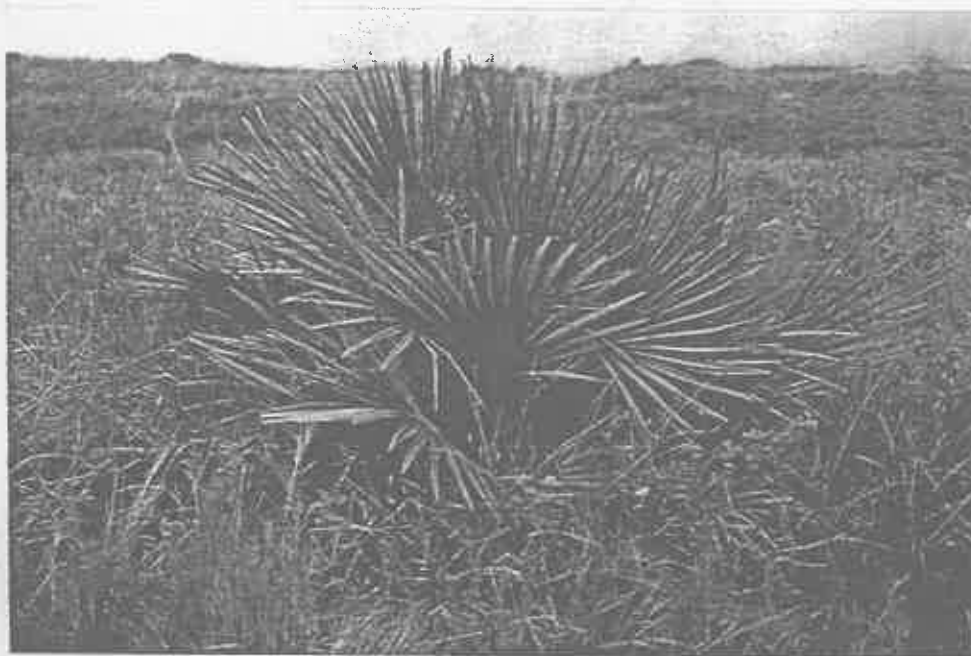
GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUFEMIA, F.X. *Els ocells del Delta del Llobregat.* Barcelona: Lynx Edicions, 1995.

ACCÉS: La línia L-95 permet l'arribada a la Bassa del Prat (parada Pryca), Reserva del Remolar-Filipines (parada del càmping Toro Bravo) i la Llacuna de la Murtra, (parada del càmping La Ballena Alegre). Pel que fa a la Ricarda-Magarola i desembocadura del Llobregat, és quasi imprescindible utilitzar transport privat. El lloc de parada més proper per arribar a la desembocadura és el Polígon Pratenc, en el cas de la Ricarda i Magarola, la parada pot efectuar-se a la Platja del Prat. En els dos casos caldrà caminar durant trenta minuts. Per més informació sobre els itineraris i la possibilitat de comptar amb guies i monitors, pot demanar-se informació a: Ajuntament de Gavà, telèfon 93/ 263 91 36, El Prat de Llobregat, telèfon 93/ 379 00 50, Viladecans, telèfon 93/ 635 18 00.

PARC NATURAL DEL GARRAF

LOCALITZACIÓ: Sector Baix Llobregat: Begues, Gavà i Castelldefels.

CLASSE DE RECURS: Itinerari. Parc natural

MARGALLÓ. Autora: R. Subies.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària

DESCRIPCIÓ: Situat entre el Delta del Llobregat, la depressió del Penedès i el mar Mediterrani, el Parc Natural del Garraf ocupa una extensió de prop de 10.000 ha, amb una altitud mitjana de 500 m. El Garraf constitueix la terminació SW de la Serralada Litoral Catalana. El parc ha sofert una forta degradació deguda a la seva proximitat a la zona urbana de Barcelona i rodalies.

Al Parc Natural del Garraf es poden trobar formacions geològiques paleozoiques, que donen esquistos de color fosc, conglomerats i gresos de sedimentació continental de l'era mesozoica i període triàsic i roques calcàries i dolomies juràsiques i cretàcies, que formen la part més extensa i significativa del massís.

Aquestes formacions geològiques determinen un paisatge rocós amb significades mostres de processos càrstics: coves, avencs, dolines i rasclers.

El clima del Garraf, donada la seva situació costanera, és típicament mediterrani, amb pluges de primavera i tardor, escasses però torrencials, i hiverns suaus i estius calorosos.

La imatge emblemàtica del paisatge vegetal del massís del Garraf és la màquia de garric i margalló, matollar dens, on també són nombroses les plantes de llentiscle i carritx. Més a l'interior, es troben fragments de bosc mediterrani (alzinar i pinedes de pi blanc).

Pel que fa a la fauna, el massís presenta el poblament ornitològic propi dels ambients rocallosos (merla blava, merla roquera, còlit ros, còlit negre...), espècies d'aus rapinyaires que nien als penya-segats (com el gran duc, l'àliga cuabarrada o el falcó pelegrí) i espècies adaptades a les condicions ambientals, com la serp verda i la colobra de ferradura. Cal destacar que les coves i avencs del Garraf alberguen una fauna molt especial, amb diverses espècies de rates-pinyades i invertebrats, molt dels quals són endèmics del massís.

Com a espai natural, el Garraf ofereix la possibilitat de mostrar a l'alumnat les característiques pròpies d'un medi on l'aridesa mediterrània i els fonaments geològics determinen un fràgil ecosistema caracteritzat biològicament per les estratègies i adaptacions a la mancança d'aigua i per l'interès de les mostres de processos càrstics.

DÈSCRIPTORS TEMÀTICS: Biologia, ecologia, geologia, botànica, zoologia

ENTITAT RESPONSABLE: Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona

MATERIAL DISPONIBLE:

SERVEI DE PARCS NATURALS DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA. *El món insòlit del Garraf. Dossier per al professorat i quadernet de treball per als alumnes.* Barcelona: Diputació de Barcelona.

LASCURAIN GOLFERICHES, Josep. *Del garraf blanc al garraf negre. Una aproximació a l'ecologia de camp. Guia i quadern de treball.* Gavà: Museu de Gavà, 1989.

ARNAU RECASENS, Albert; SANS FLORES, Miquel Julià; SIERRA ROURA, Jordi Albert. *7 recorreguts amb bicicleta per descobrir el Garraf.* Gavà: Ajuntament de Gavà.

El Museu de Gavà disposa d'elements d'estudi del Garraf dins de la seva exposició permanent i diferents materials complementaris per a l'estudi o la visita al parc.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

DEL HOYO CALDUCH, Josep. *Història Natural dels Països Catalans. Espais Naturals.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1992.

ACCÉS: Centre d'informació del Parc Natural del Garraf, La Pleta
Carretera de la urbanització "Rat-penat" a la Plana Novella, Km. 3
08870 Sitges
Tel. 93/ 597 08 92

Per a l'aprofitament didàctic és convenient utilitzar els serveis de La Pleta.

S'hi pot arribar mitjançant la RENFE, des de l'abaixador de Garraf, fent després una llarga pujada per un camí senyalitzat fins a l'esmentat centre.

Si s'utilitza transport particular, es pot seguir una estreta carretera que té origen a la urbanització Rat-penat, immediatament abans de les costes del Garraf, i finalitza a la Plana Novella, passant per la Pleta. També és possible arribar-hi des de Gavà, per la BV-2041 direcció a Begues que, un cop en aquesta població cal continuar per la pista asfaltada que porta a la Plana Novella i seguir des d'aquest punt en direcció a la urbanització Rat-penat, fins trobar les instal·lacions del centre d'informació.

Les visites escolars a La Pleta es sol·liciten telefònicament, trucant al telèfon 402 24 28.

AULA DE NATURA DE MIRALLES

LOCALITAT: Santa Maria de Miralles

CLASSE DE RECURS: Itinerari de natura

VALL DE MIRALLES. Autor: J. Ramon Gassó.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: L'Aula de Natura de Miralles preveu la realització de dos itineraris.

El primer, *El desenvolupament del bosc mediterrani*, gira al voltant de l'evolució del bosc, des de la pineda a l'alzinar, i del coneixement d'algunes espècies animals que viuen en aquest ecosistema. Aquest itinerari va destinat bàsicament al cicle superior d'educació primària, i el nombre aconsellat d'alumnes és de 25.

En el segon itinerari, *Les mines de bauxita*, es treballen conceptes geològics i aspectes relacionats amb les tècniques d'observació. Aquest itinerari s'adreça principalment als alumnes d'educació secundària obligatòria. Grup màxim de 50 alumnes.

Durant el matí es fa l'itinerari escollit, i a la tarda es realitzen tallers relacionats amb l'activitat al local-escola, on s'estudien i classifiquen les mostres recollides. L'itinerari i els tallers compten amb el suport d'un monitor.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Botànica, boscos, vegetació, geologia, minerals, medi ambient

ENTITAT RESPONSABLE: Centre de Recursos Pedagògics de l'Anoia

MATERIAL DISPONIBLE: Guia i fitxes de treball per a cada cicle.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

BOLÒS, O.; MASCLANS, M. *Plantes vasculars del quadrat UTM31T CF79 La Llacuna.*

Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990.

MASCLANS, F. *Guia per a conèixer els arbres.* Barcelona: Montblanc, 1984.

MASCLANS, F. *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes.* Barcelona: Montblanc, 1980.

ACCÉS: Aula de Natura de Miralles

Carretera Igualada-Valls, Km 15

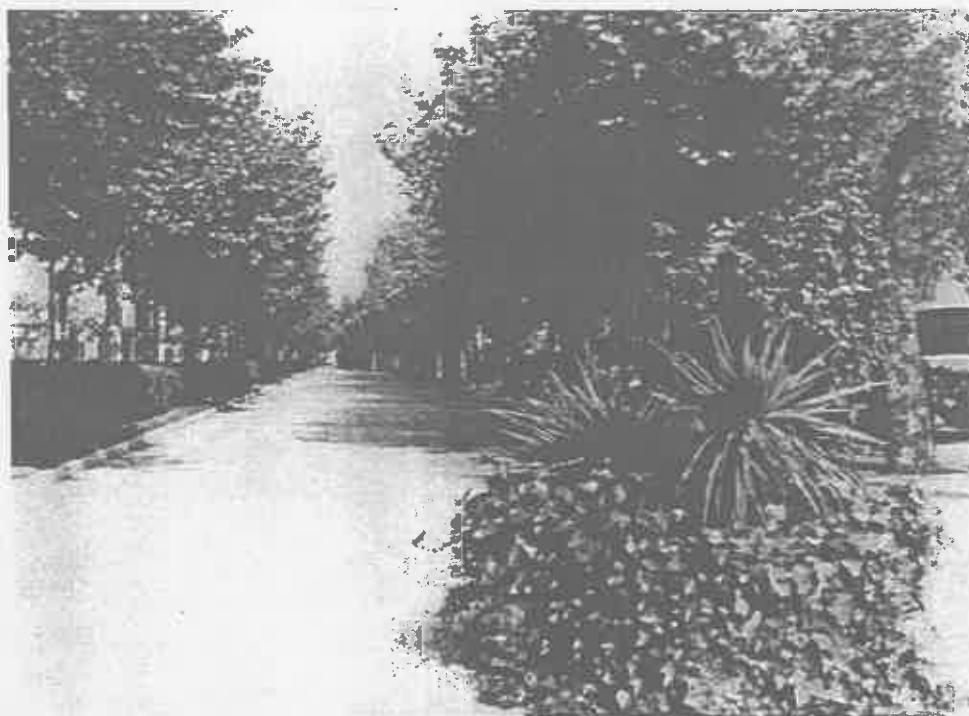
Santa Maria de Miralles (Anoia)

Cal concertar les visites al Centre de Recursos Pedagògics de l'Anoia, Tel. 93 / 804 04 53.

AULA DE NATURA URBANA

LOCALITAT: Igualada

CLASSE DE RECURS: Itinerari de natura urbana

PASSEIG DE VERDAGUER, D'IGUALADA. Autora: C. Riba.

DESTINATARIS: Educació infantil, educació primària

DESCRIPCIÓ: Es tracta d'un itinerari seguint el tram del Passeig de Verdager, d'Igualada, comprès entre el carrer Lleida i l'Estació d'Autobusos. Al llarg del recorregut es pot observar una gran varietat d'espècies de plantes, identificades amb els respectius rètols.

L'itinerari té un recorregut aproximat de 500 metres i una durada de mitja jornada escolar, matí o tarda.

S'aconsella realitzar la sortida a la primavera o a la tardor i, si pot ser, fer-la a les dues èpoques per tal d'observar les diferències estacionals. L'espai, ample i tranquil, permet treballar perfectament tot el grup classe.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Ciències naturals, botànica, plantes, arbres, vegetació

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament d'Igualada

MATERIAL DISPONIBLE: Guia didàctica, quadern de treball i col·lecció de diapositives per a cadascun dels tres cicles d'educació primària, que es pot demanar en préstec al Centre de Recursos Pedagògics de l'Anoia, tel. 804 04 53.

El visionat de les diapositives es pot fer tant per preparar la sortida com per reforçar el treball posterior.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

RIBA, C. (coord.). *Aula de Natura Urbana*. Igualada: Grup de Mestres de l'Anoia, 1993.

RIBA, C. (coord.). *Ecologia Urbana*. Igualada: Ajuntament d'Igualada, 1996.

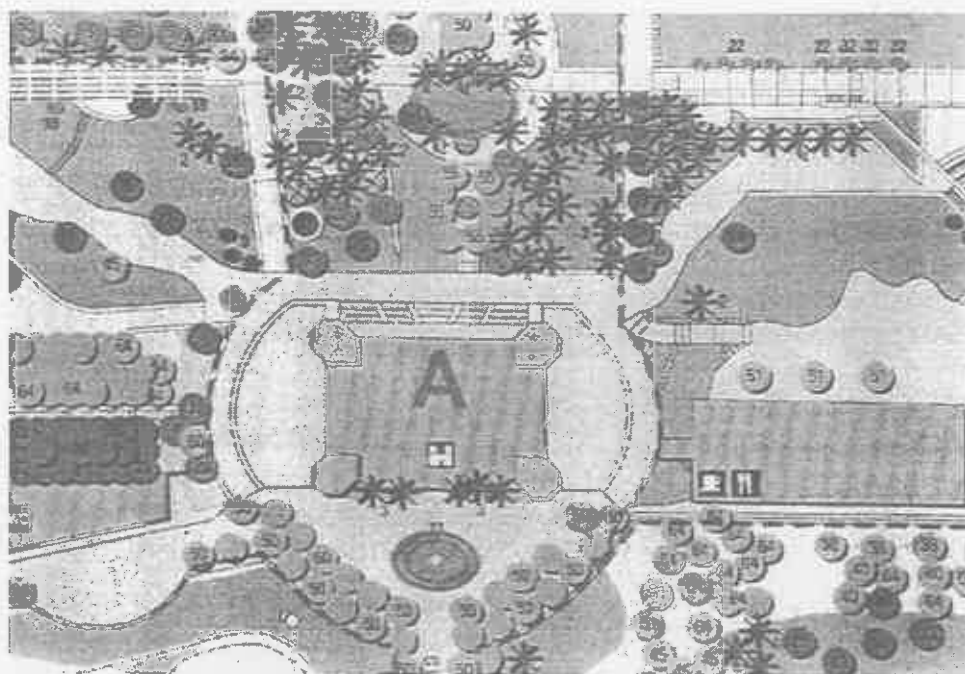
ACCÉS: Passeig de Verdaguer

Entre el carrer Lleida i l'Estació d'Autobusos
Igualada

EL PARC DE CAN MERCADER

LOCALITAT: Cornellà de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari

VISTA PARCIAL DEL PLÀNOL DEL PARC. Font: Corporació Metropolitana de Barcelona

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, adults

DESCRIPCIÓ: El recorregut per l'itinerari del Parc de Can Mercader ofereix múltiples possibilitats, en funció de la intencionalitat i l'edat de l'alumnat. La construcció del parc està lligada al Palau de Can Mercader i a la família dels Comtes de Bell-lloc.

Plantejant l'itinerari per aconseguir objectius d'estudi i observació, poden descobrir-se els exemplars més representatius de la vegetació que predomina als Països Catalans, així com tots aquells objectius lligats amb la motivació, el respecte pel medi, la protecció de plantes i animals, etc. Per realitzar aquest tipus de treball s'ha elaborat una sèrie de dossiers adaptats a les diferents edats dels nens i de les nenes.

Una altra possibilitat que ofereix el parc és la visita amb el simple objectiu de passejar i distreure's o fer algun tipus d'esport. En aquest sentit, al Parc poden trobar-se espais

diferenciats com per exemple: la zona de gespa, el parc infantil, la zona dels llacs, la zona de cotxes dirigits, etc.

Un altre element important en el parc és el recorregut que petits i grans poden fer amb el tren miniatura que funciona els diumenges. Els Amics del Ferrocarril, amb gran entusiasme i dedicació, tenen a punt diferents trens a escala que representen la història del ferrocarril.

La visita al parc de Can Mercader es pot completar amb la visita, prèvia demanda d'hora, al Palau de Can Mercader.

DESCRIPTOR TEMÀTIC: Art, botànica, educació ambiental, parcs públics, vegetació

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament de Cornellà de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESCOLA TALLER DE MEDI AMBIENT. *Itinerari del Parc de Can Mercader*. Cornellà de Llobregat.

Quadern de l'alumne i quadern del professor. IME Ajuntament de Cornellà. Cornellà de Llobregat, 1995.

S'han elaborat uns quaderns que estan plantejats com una informació per al professorat i unes fitxes de treball per a l'alumnat, plantejant exercicis per cadascuna de les parades o punts d'estudi de l'itinerari.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

PLATANS CENTENARIS. Parc de Can Mercader. Barcelona: Àrea Metropolitana de Barcelona, 1995.

Desplegable de 14 fulls amb informació, fotografies i plànols del parc i del palau de Can Mercader. És una síntesi molt útil.

MONTSERRAT, Ramon. "Can Mercader. Història d'un parc urbà (I) i (II)" Dins de: *Crònica de Cornellà*. Cornellà de Llobregat: Revista Aquí i Ajuntament de Cornellà, 1994.

Treballs inclosos en aquesta miscel·lània on es fa un repàs històric a la família Mercader - Bell-lloc i al conjunt residencial palau-parc que tenien a Cornellà de Llobregat.

ACCÉS: Parc de Can Mercader.

Carretera de l'Hospitalet, s/núm. a l'alçada del carrer Dolors Almeda
08940 Cornellà de Llobregat

S'hi pot arribar: línia C4 de la RENFE, baixador de *Sant Ildefons*; Ferrocarrils de la Generalitat, estació *Almeda*; metro, línia 5, parada *Gavarrà*; autobús, línia 95 de Cornellà, línia L52 (Barcelona, plaça Espanya-Sant Feliu), línia L82 (l'Hospitalet-Gavà), línia L91 (l'Hospitalet-Castelldefels); autocar o vehicle particular, per la sortida 15 de la Ronda de Dalt i la carretera B-200 (de l'Hospitalet a Cornellà).

Les visites escolars guiades s'han de concertar amb l'Institut Municipal d'Educació de l'Ajuntament de Cornellà, telèfon 93/ 377 99 11.

RESERVA NATURAL EL REMOLAR-FILIPINES

LOCALITAT: Viladecans

CLASSE DE RECURS: Itinerari. Reserva natural

VISTA DELS AIGUAMOLLS. Aitora: R. Subies.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària, educació permanent

DESCRIPCIÓ: La Reserva natural del Remolar-Filipines ocupa una extensió d'aiguamolls de 173.58 hectàrees dins de la Zona d'especial protecció per a les aus del Delta del Llobregat. Com tots els aiguamolls que resten en aquest àrea, les llacunes del Remolar i les Filipines es troben molt a prop del mar; és per això que el Remolar encara manté el seu caràcter de llacuna salabrosa.

Quant a la botànica és podria parlar fonamentalment d'una zona de canyissar molt propera a taques de pineda litoral, que és un tipus de subassociació vegetal específica d'aquest paratge. La fauna és nombrosa i variada; es poden trobar invertebrats aquàtics i marins d'interès, però la màxima importància internacional de l'àrea prové dels animals vertebrats, i especialment

dels ocells, donat que el Delta del Llobregat és un esglaó necessari per a les migracions de les aus entre Europa i Àfrica.

A l'hivern, grans grups d'ocells aquàtics visiten l'àrea. Entre ells destaquen les daurades grosses, fredelugues, esplugabobus, ànecs, xatrac i gavines.

Moltes d'aquestes espècies estan amenaçades d'extinció. Com, per exemple, el martinet menut, el corriol camanegre, el rasclotó i el rasclot.

L'interès didàctic de la visita als aiguamolls del Remolar-Filipines ve donat per la possibilitat de realitzar tallers i itineraris per a l'estudi d'un sistema ecològic molt característic, en el qual es poden analitzar les espècies botàniques i zoològiques pròpies del deltas mediterranis, desenvolupar actituds d'educació ambiental i fer prendre als alumnes consciència de l'existència d'un món natural molt ric, situat dins de la zona més urbanitzada de Catalunya.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Ecologia, botànica, zoologia, hidrologia

ENTITAT RESPONSABLE: Generalitat de Catalunya. Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca. Direcció General del Medi Natural
Ajuntament de Viladecans

MATERIAL DISPONIBLE:

ÀREA DE SERVEIS PERSONALS. DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ DEL L'AJUNTAMENT DE VILADECANS;

ASSOCIACIÓ ECOIMA. ESCOLA DE NATURA DEL DELTA DEL LLOBREGAT. *Itinerari per la reserva natural del Remolar-Filipines. Dossier del professor i guia de natura de l'alumne.*

Viladecans: Ajuntament de Viladecans; Associació Ecoima.

GUTIÉRREZ BENÍTEZ, Ricard; MÁRQUEZ BARGALLÓ, Eduard; SAINZ, Cristina. *De natura en tenim. Quatre itineraris per Viladecans.* Viladecans: Ajuntament de Viladecans, 1992.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA: PLANAS TORRES, Ramon. *Braços de riu, estanys i maresmes del Delta del Llobregat.* Barcelona: Caixa d'estalvis de Catalunya, 1984.

DOMÈNECH ROIG, Miquel. *Viladecans i el seu entorn natural.* Barcelona. Caixa d'estalvis de Catalunya; Ajuntament de Viladecans, 1982.

ACCÉS: Reserva natural El Remolar-Filipines
Autovia de Castelldefels, punt quilomètric 11
Viladecans

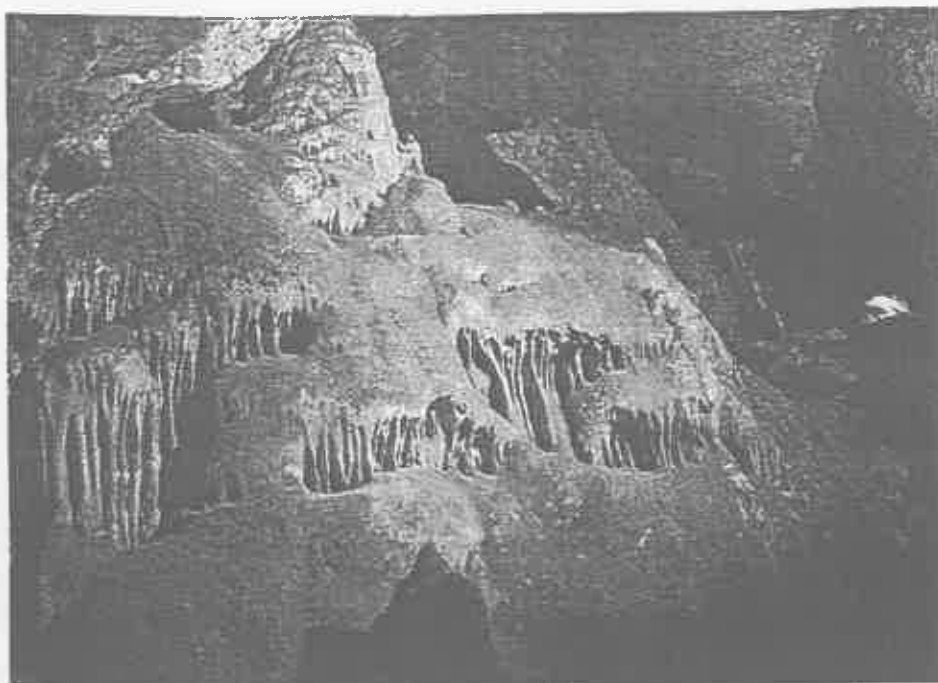
S'hi pot arribar mitjançant la línia d'autobusos L-95, parada del càmping El Toro Bravo. L'itinerari d'aquesta línia va des de Ronda Universitat de Barcelona -entre els carrers de Balmes i Rambla Universitat-, al barri de Vista Alegre de Castelldefels.

El Departament d'Educació de l'Ajuntament de Viladecans, telèfon 93/ 635 18 00, pot proporcionar informació sobre les diferents empreses de serveis que ofereixen la possibilitat de realitzar itineraris i tallers per a grups escolars.

LES COVES DE SALNITRE

LOCALITAT: Collbató

CLASSE DE RECURS: Itinerari

INTERIOR DE LES COVES. Font: *29 municipis i un riu*. Foto Colita.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària, educació permanent, gestors de recursos

DESCRIPCIÓ: La cova de Collbató o del Salnitre, d'uns 500 m de llargada que transcorren entre un conjunt de galeries, sales i passadissos, és de formes endocàrstiques, de gran bellesa geològica i importància topogràfica. Els noms que reben les diferents estances van ser donats per personalitats del segle XIX, en destaquen: la sala de la catedral, de les columnes i el pou del diable.

És un indret ple de rondalles, llegendes i històries. S'hi relacionen els noms de Fra Joan Garí, El Marmotot, Mussa; i com a personatge més proper documentat: Mansuet Boxó i Xalabia.

Molt a prop de l'entrada hi ha una zona d'espera en la que s'hi pot menjar, també hi ha servei de bar.

Actualment, alguns dissabtes al vespre dels mesos de juny i juliol se celebren concerts a l'interior de la cova.

La visita és guiada per personal especialitzat.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Geologia, història de Catalunya, medi ambient

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament de Collbató

MATERIAL DISPONIBLE: Dossier informatiu i fotografies

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

COMARQUES DE CATALUNYA, EL BAIX LLOBREGAT Sant Feliu de Llobregat: Consell Comarcal, 1989.

CARDONA, Ferran. *Grans Cavitats de Catalunya*. Barcelona: Espéleo club de Barcelona 1990.

RIBERA, Carles. *Guia de las grutas de Europa*. Barcelona: Omega SA 1978.

CERVELLÓ, Josep Maria. *Guia de Montserrat*. Granollers: Alpina 1994.

ACCÉS: Coves de Collbató

08296 Collbató

Carretera N-II Km 576-A, direcció Collbató.

telèfons 93/777 03-09 Sr. Raventós

93/777 10 80 Sr. Matalonga

S'hi pot arribar mitjançant la línia d'autobús Hispano Igualadina, telèfon 93/230 43 44. Des de l'aparcament hi ha 15 min. a peu fins a l'entrada de la cova, hi ha zona d'espera. Els grups han de ser de 20 a 40, segons l'edat.

La visita que es realitzi entre les 10 i les 11 h pot convinar, si es puja al monestir, amb l'audició de l'escolania de Montserrat a les 13 h.

Cal concertar la visita prèviament per telèfon.

PARC NOU

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari de natura

VISTA GENERAL DEL PARC. Font: Ajuntament del Prat de Llobregat.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: El parc nou que té una superfície de 10 ha, va ser inaugurat el 1983 i projectat pels arquitectes: F. Calbet, R. Elias i F. Gruartmoner.

Ocupa una posició perifèrica al sud de la ciutat, al costat de la carretera d'accés a la platja, al costat dels barris de Sant Cosme i la Granja i molt proper a l'aeroport.

El parc està distribuït en diferents zones: una ocupada pels pollancre del Canadà (*Populus canadensis*) i una altra poblada principalment per pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*) i pi pinyer (*Pinus pinea*), també alguns pins insignes (*Pinus radiata*), xiprers (*Cupressus sempervirens*), palmeres (*Phoenix dactylifera*), ginkgos (*Ginkgo biloba*), eucaliptus (*Eucalyptus camaldulensis*) i mimoses (*Acacia dealbata*). Entre els arbusts podem destacar el marfull (*Viburnum tinus*), el llentiscle (*Pistacia lentiscus*), l'arboç (*Arbutus unedo*), el romaní (*Rosmarinus officinalis*) i la ginesta (*Spartium juncem*)

Les vistes des del parc donen una àmplia visió del seu entorn. Cap al nord, el municipi del Prat i els cims de Sant Pere Màrtir i del Tibidabo a Collserola; a l'oest, tancant el delta, el massís de Garraf amb el cim de Sant Ramon; al sud-est, camps de conreu, jonquers i salobrars que llisten amb l'aeroport, i a l'horitzó la pineda litoral i l'arbreda de l'estany de la Ricarda

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Lleure, medi ambient, ecologia, biologia, botànica

ENTITAT RESPONSABLE: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona

MATERIAL DISPONIBLE:

ÀREA METROPOLITANA DE BARCELONA. *A l'ombra de la pollancreda*. Fulletó editat en la Guia de la Xarxa de parcs de l'Àrea metropolitana de Barcelona "Àrea metropolitana de Barcelona AJUNTAMENT DEL PRAT. *Conec i estimo el meu parc*. Programa El Delta del Llobregat, un espai per a l'educació ambiental. Mòdul de treball. Educació Infantil. Ajuntament del Prat. 1994.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A. *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat*. Ajuntament del Prat. 1996.

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R. *Les pinedes*. Col·lecció El Medi natural al Prat Ajuntament del Prat de Llobregat. 1986.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUFEMIA, F.X. *Els ocells del Delta del Llobregat*. Lynx Edicions. 1995.

BERTEL, B.; SINGER, A. *Guia de las Aves de España y de Europa*. Omega 1985.

ESTEBAN, P. Vídeo *El medi natural del Delta del Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat. 1989.

ACCÉS: Parc Nou

Ronda del Sud amb Crtra. Aviació
08820 El Prat de Llobregat

S'hi pot arribar amb les línies d'autobusos: 65, EA, EN (Plaça d'Espanya -El Prat), i L10 (El Prat - Sant Just Desvern

Hi ha servei de bar-restaurant i fonts d'aigua potable

No es necessari autorització per poder fer la visita. Per a més informació: Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Direcció de Serveis de l'Espai Públic (Servei de promoció i conservació) telèfon 93/ 336 61 61

LA BASSA DEL PRAT

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari natural

FLORA DE LA BASSA. Font: Ajuntament del Prat de Llobregat.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: Es tracta d'una petita bassa artificial d'aigües dolces que es va originà amb l'inundació d'una part de l'aparcament del centre comercial Pryca. Des del primer moment les plantes i els animals dels aiguamolls colonitzaren aquest espai, que ara és un bon exemple dels aiguamolls del delta del Llobregat. Es pot visitar l'observatori i el perímetre senyalitzat, on es poden observar arbres i arbustos típics dels antics boscos de la ribera del Delta.

S'han introduït diverses espècies vegetals com la trencadella, el lliri, el jonc marí, així com algunes espècies animals com la tortuga d'aigua. A l'hivern podem trobar el blauet i tot l'any hi han ànecs collverds, esplugabous, cabussets i polles d'aigua. A l'estiu hi ha irregularment el martinnet menut. A la bassa també hi viuen dues espècies de peixos: les gambúsies i les carpes i, una d'amfibis, la granota verda.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Medi ambient, ecologia, botànica, zoologia, biologia, ornitologia

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament del Prat de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A. *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat, 1996.

AJUNTAMENT DEL PRAT. *La bassa del Prat. Delta del Llobregat.* Fulletó. Ajuntament del Prat.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R. *Zones humides.* Col·lecció: El Medi natural al Prat. Ajuntament del Prat de Llobregat, 1986.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUFEMIA, F.X. *Els ocells del Delta del Llobregat.* Lynx Edicions, 1995.

BERTHEL, B.; SINGER, A. *Guia de las Aves de España y de Europa.* Omega 1985.

ESTEBAN, P. *Video: El medi natural del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat de Llobregat, 1989.

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A. *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat, 1996.

ACCÉS: Bassa del Prat

Pàrking del centre comercial Pryca

Autovia de Castelldefels km. 5

08820 El Prat de Llobregat

S'hi pot arribar amb línies d'autobusos: L81, L80 (Gavà-Plaça d'Espanya) L86, L87 (Viladecans-Plaça d'Espanya) L95 (Rda.Universitat-Castelldefels) L72 (Sant Boi-Plaça d'Espanya) L70 (Sant Boi-Plaça d'Espanya.)

En tren RENFE (línia Vilanova o bé Aeroport) des de l'estació del Prat, carrer Major direcció centre comercial

Es pot fer la visita sense cap autorització, o bé sol·licitar a l'Ajuntament del Prat el suport d'un monitor per a l'observatori al tel. 379.00.50. extensió. 213

LA PLATJA

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari natural

FAUNA A LA PLATJA. Font: Ajuntament del Prat de Llobregat.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: Itinerari on es poden observar diversos hàbitats, com la pineda de Can Camins, la platja i l'estany de la Roberta dins dels límits del camp de golf.

La pineda que envolta la línia de la platja va ser plantada per l'home a finals del segle passat per evitar el desplaçament terra endins de les dunes de la platja. També es poden observar els efectes del mar sobre els pins de primera línia per l'estat en que es troben.

Un cop a la sorra es poden observar formacions vegetals, gràcies a la parcel·la pedagògica instal·lada al costat mateix del Club Marítim. Aquestes parcel·les reproduïxen les comunitats vegetals dels sorrals en la disposició que tenien abans de la degradació que han patit per causa humana. La vegetació que es localitza en aquesta zona es: lliris de platja, julls corretjola marina, melgó marí.

També trobem parcel·les protegides per a l'observació d'ocells corriol camanegre (d'abril a agost) al costat de la torre d'observació. Aquest ocell té en el delta del Llobregat la seva segona colònia en importància a Catalunya.

Des de la torre d'observació, es poden observar en tota la platja grups de gavines corses i capnegres, amb d'altres més comuns com els gavians argentat i fosc o la gavina riallera. Davant mateix de la torre es pot observar una jonquera que ens indica l'existència d'una filtració d'aigua de la Roberta cap al mar.

El tros de platja fins arribar a la gola de la Ricarda es on a patit la regressió litoral més forta degut a que el delta presenta la màxima penetració mar endins en aquesta zona.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Biologia, medi ambient, ecologia, zoologia, botànica

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament del Prat de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A. *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat, 1996.

Ajuntament del Prat *La platja.* Programa El delta del Llobregat, un espai per a l'educació ambiental. Educació Primària. Ajuntament del Prat, 1994.

Ajuntament del Prat. *Conviure amb la natura: la platja del Prat.* Programa El delta del Llobregat, un espai per a l'educació ambiental. Educació Primària. Ajuntament del Prat, 1994.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R.; *La platja i el mar.* Col·lecció El Medi natural al Prat Ajuntament del Prat de Llobrega, 1986.

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R.; *Les pinedes.* Col·lecció El Medi natural al Prat Ajuntament del Prat de Llobregat, 1986.

ESTEBAN, P.; *El medi natural del Delta del Llobregat.* Llibre del mestre i llibre de l'alumne. Ajuntament del Prat, febrer 1989.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUEFEMIA, F.X.; *Els ocells del Delta del Llobregat.* Lynx Edicions, 1995.

BETTEL, B.; SINGER, A.; *Guia de las Aves de España y de Europa.* Omega, 1985.

ACCÉS: Platja del Prat
El Prat de Llobregat

S'hi pot arribar amb l'autobús 65 (El Prat - Plaça d'Espanya) només temporada d'estiu.

No és necessari autorització per poder fer la visita.

Es recomana portar aigua ja que no trobareu cap font d'aigua potable.

DESEMBOCADURA DEL LLOBREGAT

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari natural

VISTA DE LA DESEMBOCADURA I EL FAR. Font: Ajuntament del Prat de Llobregat

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: Amb la visita a la desembocadura es pot constatar la gravetat del problema que representa la falta de sanejament dels abocaments urbans i industrials que van a parar al riu. A grans trets es pot dir que la contaminació del riu té dos grans orígens: la industrial, amb tots els productes derivats de l'activitat industrial, i la humana, amb els productes contaminants de l'activitat domèstica.

El món de la desembocadura del riu està dramàticament influenciat per l'home. El sistema natural ha estat desequilibrat totalment.

Es poden observar multitud de gavines que aprofiten el riu per penetrar terra endins buscant aliments (abocadors i camps llaurats) o la proximitat del port de Barcelona.

Les dues espècies més abundants són la gavina riallera i el gavià argentat. Segons les èpoques hi són presents la gavina capnegra i la menuda i el gavià fosc. També trobem xatrac i al costat de l'aigua parelles de corriol camanegre, que crien en aquest indret.

La proximitat de Barcelona i la instal·lació de polígons industrials ha generat un creixement que ha destruït la vegetació primitiva de les riberes. En l'actualitat hi ha una part de les riberes del riu que estan cobertes per una muralla de ciment. A prop de la desembocadura hi ha àlbers, plàtans, verns, roures i eucaliptus.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Hidrologia, delta, ecologia, medi ambient, zoologia

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament del Prat de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A.; *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat, 1996.

ESTEBAN, P.; *El medi natural del Delta del Llobregat.* Llibre del mestre i llibre de l'alumne. Ajuntament del Prat, Febrer 1989.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R.; *El riu.* Col·lecció El Medi natural al Prat Ajuntament del Prat de Llobregat, 1986.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUEFEMIA, F.X.; *Els ocells del Delta del Llobregat.* Lynx Edicions, 1995.

BERTEL, B.; SINGER, A.; *Guia de las Aves de España y de Europa.* Omega 1985.

ESTEBAN, Pau; *El medi natural del Delta del Llobregat.* Vídeo. Ajuntament del Prat de Llobregat. 1989.

SERVEIS DE CULTURA POPULAR. *Una aproximació al delta del Llobregat.* Vídeo. Serveis de Cultura Popular, 1984

AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET. *El Riu. Quaderns del Baix.* Ajuntament de l'Hospitalet. 1984

ACCÉS: Desembocadura del Llobregat
Polígon Industrial Pratenc
El Prat de Llobregat

No es pot accedir amb transport públic. S'hi pot arribar a partir del pont de mercabarna direcció El Prat, seguint les indicacions del Polígon Industrial Pratenc fins arribar a la fàbrica Jover, després caldrà anar a peu fins a la platja direcció cap al far.

Es recomana portar aigua ja que no trobareu cap font d'aigua potable.

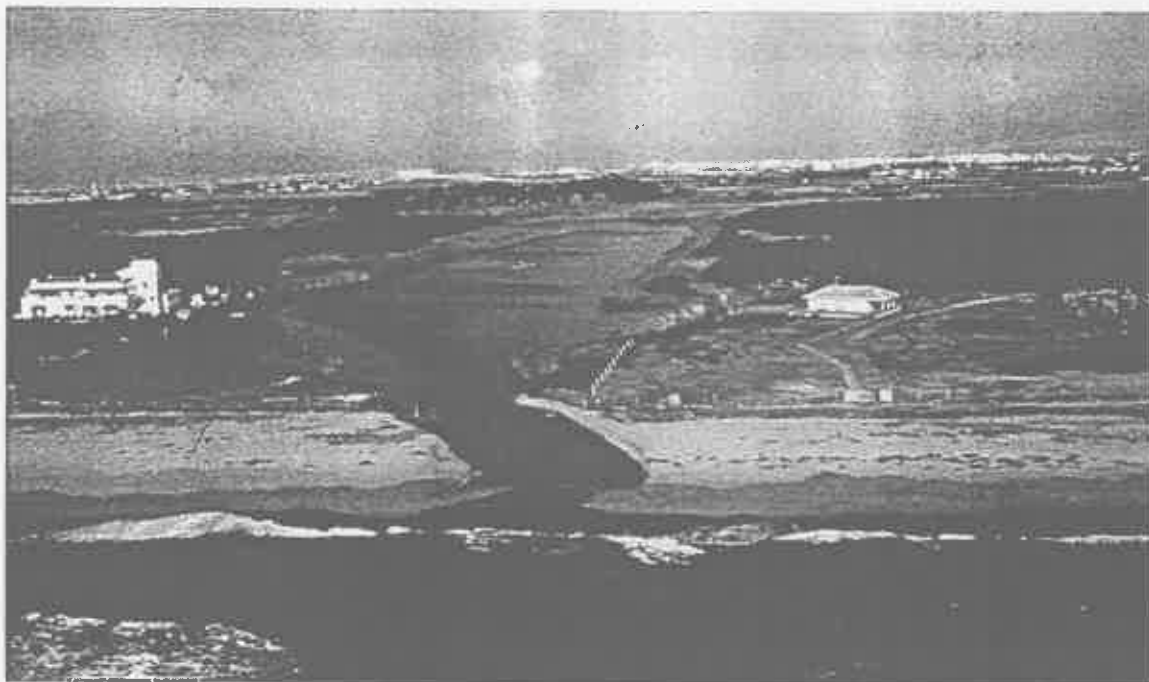
No és necessari autorització per poder fer la visita.

Existeix un servei de visites coordinat per l'Ajuntament del Prat de Llobregat. S'han de fer reserves al telèfon 379 00 50 extensió 213.

LA RICARDA

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari natural

VISTA AÈRIA DE L'ESTANY. Font: Ajuntament del Prat de Llobregat.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: La Ricarda és una finca privada que inclou una granja, un estany i terres de conreu. La granja La Ricarda va ser construïda l'any 1910, com una vaqueria. Actualment és propietat de l'Aeroport i és la seu de l'Associació d'Amics de l'Aeronàutica.

D'altra banda tenim l'estany, on malgrat la prohibició d'entrar-hi, s'hi pot fer l'observació de la seva desembocadura a la platja. La forma allargada de l'estany, perpendicular a la línia de la costa, ens indica l'origen de la Ricarda com una antiga desembocadura del Llobregat. Hi ha una barra de sorra que separa l'estany del mar i permet poder passar per la línia de la costa a l'altre cantó sempre i quan el nivell de l'estany no estigui massa alt. Observarem el cinyell de vegetació helofítica (bàsicament canyissos) que voreja l'estany i la pineda a banda i banda. Hi freqüenten aus com el corb marí a l'hivern, gavines i alguns ardèids com el martinet a l'estiu.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Medi ambient, ecologia, zoologia, botànica

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament del Prat de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESTIBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A.; *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat. 1996

ESTEBAN, P.; *El medi natural del Delta del Llobregat.* Llibre del mestre i llibre de l'alumne. Ajuntament del Prat. Febrer 1989

CASAS, G; CASAS, C; VAL, J; MARTÍNEZ, C; VILA CLARA, J. M^a; *El Delta del Llobregat. Itinerari: El Prat - La Ricarda.* Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Dinàmica Educativa. 1989

INSTITUT DEL CINEMA CATALÀ; *Hola Ricarda. Vídeo.* Corporació Metropolitana de Barcelona. 1986

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R.; *El Medi natural al Prat. Col·lecció amb els següents títols: Tècniques bàsiques de treball. La zona urbana. La platja i el mar. El riu. Els conreus i d'altres ambients periurbans. Les pinedes. Zones humides.* Ajuntament del Prat 1986.

ESTEBAN, P.; *Vídeo: El medi natural del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat de Llobregat. 1989.

SERVEIS DE CULTURA POPULAR. *Vídeo: Una aproximació al delta del Llobregat.* Serveis de Cultura Popular, 1984.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTA EUFEMIA, F.X.; *Els ocells del Delta del Llobregat.* Lynx Edicions, 1995.

ACCÉS: Estany de la Ricarda
El Prat de Llobregat

S'hi pot arribar amb l'autobús 65 (El Prat - Plaça Espanya) només temporada d'estiu

Hi ha dos maneres per poder-hi arribar:

- Des de l'autovia de Castelldefels, entrada el Prat, direcció platja-camping fins arribar als aparcaments de la platja. Després cal continuar a peu aproximadament una hora pel camí paral·lel a la costa, direcció càmping i riu.
- Un cop al Prat, agafar la carretera de la Bunyola o carretera fonda apta només per vehicles tipus microbús. Hi ha un punt de la carretera a partir del qual no poden passar vehicles i cal continuar a peu fins arribar a mar. Després cal travessar un rec i seguir paral·lel a la costa, arribareu primer a la casema de carrabiners, avui en runes, després el camí continua cap al semàfor, casa d'estil neoclàssic, avui en runes. En primer lloc veureu l'estany de la Magarola, i poc després l'estany de la Ricarda.

La durada aproximada del recorregut des del punt on no és permès continuar amb vehicle és d'una hora.

Es recomana portar aigua, no hi ha fonts d'aigua potable.

No és necessari autorització per poder fer la visita

LA MAGAROLA

LOCALITAT: El Prat de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari natural

ÀNECS A L'ESTANY. Font: SEFED.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: Aquesta bassa està situada en una finca privada on no s'hi pot accedir lliurement, malgrat tot, es pot observar des de l'antic semàfor, casa d'estil neoclàssic, avui en runes. Originàriament aquesta bassa era tan gran com l'estany de la Ricarda, però fou dessecada en gran part per dedicar els terrenys a l'agricultura.

Avui dia aquesta activitat ha desaparegut en bona part i la vegetació natural pròpia ha ressorgit. Es pot observar un extens canyissar i joncs al voltant de l'estany.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Biologia, medi ambient, ecologia, zoologia, botànica

ENTITAT RESPONSABLE: Ajuntament del Prat de Llobregat

MATERIAL DISPONIBLE:

ESTEBA, P.; FABRÓ, I.; MELERO, J.A.; *Museu del Prat. Centre d'Interpretació del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat. 1996

ESTEBAN, P.; *L'itinerari de natural pel Delta del Llobregat.* Llibre del mestre i llibre de l'alumne. Ajuntament del Prat. Febrer 1989

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

FERRER, J.; GASCÓN, E.; RABELLA R.; SAVÉ R.; *El Medi natural al Prat. Col·lecció amb els següents títols: Tècniques bàsiques de treball. La zona urbana. La platja i el mar. El riu. Els conreus i d'altres ambients periurbans. Les pinedes. Zones humides.* Ajuntament del Prat 1986.

ESTEBAN, P.; *Vídeo: El medi natural del Delta del Llobregat.* Ajuntament del Prat de Llobregat. 1989.

SERVEIS DE CULTURA POPULAR. *Vídeo: Una aproximació al delta del Llobregat.* Serveis de Cultura Popular. 1984.

GUTIÉRREZ, R.; ESTEBAN, P.; SANTAUEFEMIA, F.X.; *Els ocells del Delta del Llobregat.* Lynx Edicions. 1995.

BETTEL, B.; SINGER, A.; *Guia de las Aves de España y de Europa.* Omega 1985.

ACCÉS: Estany de la Magarola
El Prat de Llobregat

S'hi pot arribar amb l'autobús 65 (El Prat – Plaça Espanya) només temporada d'estiu.

Hi ha dos maneres per poder-hi arribar:

- Des de l'autovia de Castelldefels, entrada el Prat, direcció platja-camping fins arribar als aparcaments de la platja. Després cal continuar a peu aproximadament quaranta cinc minuts pel camí paral·lel a la costa, direcció al càmping i el riu. En primer lloc trobareu l'estany de la Ricarda.
- Un cop al Prat, agafar la carretera de la Bunyola o carretera fonda apta només per vehicles tipus microbús. Hi ha un punt de la carretera a partir del qual no poden passar vehicles i cal continuar a peu fins arribar a mar. Després cal travessar un rec i seguir paral·lel a la costa, arribareu primer a la caserna de carrabiners, avui en runes. És des d'aquí on s'observa l'estany de la Magarola.

La durada aproximada del recorregut des del punt on no és permès continuar amb vehicle és de quaranta cinc minuts.

Es recomana portar aigua, no hi ha fonts d'aigua potable.

No és necessari autorització per poder fer la visita.

ITINERARI BOTÀNIC PER LA MUNTANYA DE SANT RAMON

LOCALITAT: Sant Boi de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari

ERMITA DE SANT RAMON. Font: Ajuntament de Sant Boi de Llobregat

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: L'itinerari de Sant Ramon segueix el camí que, des del barri de Can Paulet de Sant Boi de Llobregat, dona accés al cim de la muntanya de Sant Ramon (309 m. d'alçada), on es troba l'ermita del mateix nom, excel·lent mirador de tota la vall inferior del riu Llobregat, de la Serra de Collserola, del Garraf, de la serralada Pre-Litoral i, en dies de bonança, parcialment els Pirineus.

A més de l'aspecte botànic, és d'interès l'estructura geològica. Ens situem en un terreny del paleozoic constituït per pissarres, fet curiós donada l'escassa alçada del terreny i la proximitat al riu Llobregat.

L'ascensió permet observar diferents tipus de vegetació, tant de solana com d'obaga. A l'inici de l'itinerari, en deixar les darreres cases, passem per camps de conreu o terres ermes amb

garrofers. A mesura que es puja, al llarg de 4 quilòmetres, es poden observar la successió de diverses comunitats vegetals pròpies de clima mediterrani. Hi trobem garriga, brolles d'estepes i brucs, màquies d'arboç, pinedes de pi blanc amb arbustos, alzinars amb roures (als indrets més humits, orientats a nord) i alzinars amb marfull (a les vessants més seques).

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Agricultura, botànica, ciències naturals, educació ambiental, geologia

MATERIAL DISPONIBLE:

BARBAS BERMEJO, Criselia; BERTRAN CASTELLS, Tetesa; FILLAT TRAVESET, Mercè; LARA JIMÉNEZ, Antonio; LÓPEZ FERNÁNDEZ, Elías; PEDRÓS CORTASA, Josep A., PUJOL FONT, Jordi; RODRÍGUEZ CID, Manuel; ZABALZA APARICI, Juan P. *Sant Ramon, l'inici de la descoberta*. Sant Boi de Llobregat: ICE de la Universitat de Barcelona, Ajuntament de Sant Boi de Llobregat, Diputació de Barcelona i Centre de Normalització Lingüística, 1985.

Dossier de 29 pàgines on es detallen els trets físics, la geologia i la vegetació de la muntanya de Sant Ramon. Es fa una proposta didàctica, amb activitats de camp, en que es treballa l'orientació, el relleu, la geologia, la botànica i la fauna. Inclou diversos gràfics explicatius i un plànol amb l'itinerari.

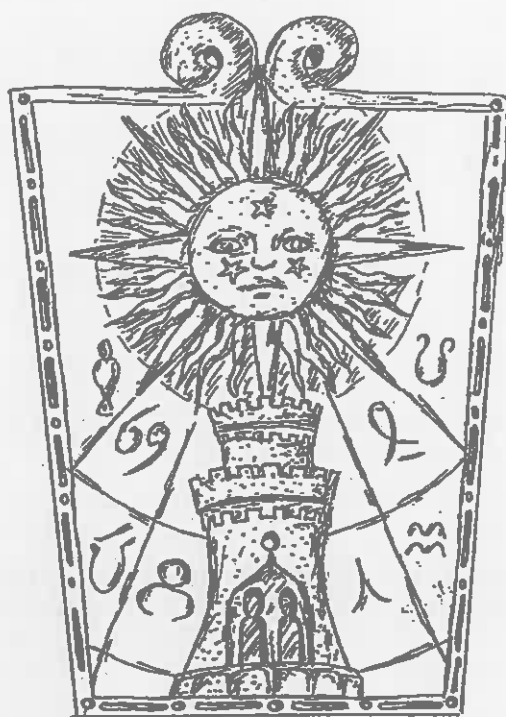
MASMITIÀ I VILAMAJÓ, Rosa. *Estudi botànic de Sant Climent, Sant Boi, Santa Coloma i Torrelles*. Sant Boi de Llobregat, 1988.

ACCÉS: S'hi pot arribar per les línies d'autobusos de l'empresa Oliveras: L-70, L-71 i L-75. També amb els Ferrocarrils de la Generalitat, parada de Sant Boi de Llobregat, i agafar la línia urbana d'autobusos número 1. Des de la Ronda Sant Ramon, s'agafa la carretera cap a Sant Climent de Llobregat i, a mà esquerra, al final del barri de Can Paulet, comença el camí forestal cap a Sant Ramon.

PARC DE LA TORRE DEL SOL

LOCALITAT: Sant Boi de Llobregat

CLASSE DE RECURS: Itinerari. Edifici

IL·LUSTRACIÓ DE L'ESCUT ESCULPIT SOBRE EL PORTAL PRINCIPAL. Font: Arxiu de Sant Boi de Llob.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària

DESCRIPCIÓ: La Torre del Sol es troba al bell mig del nucli antic de Sant Boi, prop de la plaça de l'Ajuntament i al vessant nord-oest del Turó del Castell. És un edifici de planta baixa, amb dos accessos exteriors, i tres pisos. Construït al 1850, va ser reformat a principis del segle XX. D'estil noucentista, té força elements d'inspiració clàssica. Hi destaca, a la sobrellinda de la porta principal, el gravat que representa un sol amb cara, sota la qual hi ha una torre de castell voltejada per signes zodiacals. També són d'interès els treballs artístics en ferro a les finestres i portes d'entrada, les balustrades, la font annexa a l'edifici decorada de rajoles amb motius florals i un gran mural de ceràmica popular catalana d'arts i oficis.

L'altre centre d'interès d'aquest indret és el jardí que voreja la casa, avui parc públic de 9.700 m². Donada la seva varietat d'espècies vegetals, permet fer treballs i estudis sobre botànica. Hi

ha diversos jardins temàtics: plantes aromàtiques, bulboses, de cactus, plantes orientals i jardí mediterrani. També hi ha un hivernacle, un aviari, una granja i una horta biològica.

Actualment hi ha serveis de l'Ajuntament.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Arquitectura, arts, botànica, història, parcs públics

MATERIAL DISPONIBLE:

ADIEGO LLOP, Lucía; BOTÍA GÓMEZ, Josep; FERNÁNDEZ MONTES, Celsa; MARGÓ BALMES, Montserrat; POMEROL ESPAÑOL, Víctor; TORRICO CERCANO, Luisa. *Bocins didàctics. Orientació I. La Torre del Sol*. Sant Boi de Llobregat: Centre de Recursos Pedagògics Baix Llobregat III, 1994.

Dossier de treball de 16 pàgines, on s'indiquen un seguit d'activitats didàctiques, especialment d'orientació i botànica, per a alumnes d'educació primària.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

TORRENT, Jordi; LORENTE, Pete; ZABALZA, Joan Pere; RODRÍGUEZ, Laura; TOBIO, Hipòlito; LORES, Enrique. *El Nucli Antic de Sant Boi*. Sant Boi de Llobregat: Centre de Recursos Pedagògics Baix Llobregat III i Ajuntament de Sant Boi, 1991.

PUIG VERDAGUER, Ferran; GARCIA PARDO, Jordi; ALONSO CÀMARA, Lluís; ODINA, Jaume. *Història de Sant Boi de Llobregat*. Sant Boi de Llobregat: Ajuntament de Sant Boi de Llobregat i Centre de Normalització Lingüística, 1993.

SERRET BERNÚS, Carles; LEDÓ BARREDA, Maria. *Resum d'història del barri antic de sant Boi*. Sant Boi de Llobregat: Caramelles de la parròquia de Sant Baldiri, 1993.

FERNÁNDEZ I SOLEY, Mercè; LISBONA I MONZÓN, Albert; TURÓN I GARCIA, Sònia. *Descobrir Sant Boi de Llobregat. Patrimoni contemporani*. Barcelona: Columna Edicions, 1992.

ACCÉS: Torre del Sol

Joan Bardina, 29

.08830 - Sant Boi de Llobregat

Tel.: 661 55 41

S'hi pot arribar per les línies d'autobusos de l'empresa Mohn: L-72, L-81, L-82, L-85, L-86 i de l'empresa Oliveras : L-70, L-75, L-76, L-91. També amb els Ferrocarrils de la Generalitat, parada de Sant Boi de Llobregat.

L'entrada als jardins es pot fer en horari de 9 a 18 h. a l'hivern i de 9 a 21 h a l'estiu.

A l'interior de l'edifici, s'ubiquen oficines municipals, es pot entrar en horari de 9 a 14 h.

LA COLÒNIA SEDÓ

LOCALITAT: Esparreguera

CLASSE DE RECURS: Itinerari

PANORÀMICA DE LA COLÒNIA SEDÓ. Font: Gran Geografia Comarcal de Catalunya. El Baix Llobregat V-8.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària, educació permanent, gestors de recursos

DESCRIPCIÓ: Colònia fabril dedicada al tèxtil coneguda amb el nom de *Colònia Sedó* des de l'últim decenni del segle XIX. Va ser fundada l'any 1846 a partir d'un molí fariner antic, situat a la zona. A finals de segle, la colònia desenvolupa tot el procés de producció tèxtil: filats, teixits i acabats, i s'especialitzà en teixits de pana. Fou una empresa molt important per la qualitat del producte manufacturat i pel volum de treballadors, prop de 2.000, que aplegà en les èpoques més àlgides. Al llarg del període de producció s'experimentà un creixement que culminà als anys quaranta d'aquest segle. La crisi però, del sector tèxtil dels anys 70 va colpir la colònia. L'any 1980 es produí el tancament sobtat de la fàbrica i en conseqüència la desocupació dels habitatges dels obrers, es deixaven enrera més de 160 anys de vida industrial.

Antoni Sedó i Pàmies, de qui ve el nom, va culminar el procés de creixement, engrandí la colònia amb nous habitatges per als treballadors i llurs famílies, s'hi instal·laren botigues, escoles, església, cinema, casino, i d'altres serveis.

En l'actualitat la Colònia Sedó s'ha reconvertit en un important polígon industrial. Ofereix un recorregut urbà amb construccions parades en una època, també es pot apreciar la depressió que ha originat el riu Llobregat en aquesta zona.

De la fàbrica antiga es conserva la nau dels telers, es pot visitar la Turbina Planas, de 1.400 CV i sota la gestió del Museu Colònia Sedó, que depèn del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, s'explica la història de la fàbrica a través d'un audiovisual tridimensional.

DESCRIPTOR TEMÀTIC: Arquitectura, història de Catalunya, arqueologia industrial,

ENTITAT RESPONSABLE:

Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya. Museu de la Colònia Sedó

MATERIAL DISPONIBLE:

QUADERNS DE LA DIDÀCTICA I DIFUSIÓ -4. LA COLÒNIA SEDÓ. Barcelona: MCTC.1994

DIVERSOS. *Cent anys a Esparreguera. 1890 / 1993.* Esparreguera: Ajuntament 1994

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

DOREL-FARRÉ, Gràcia. *Les colònies industrials a Catalunya. El cas de la colònia Sedó.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

AA.VV. *Esparreguera cent anys d'història gràfica 1880-1980.* Esparreguera: Ajuntament i La Caixa. 1994.

VALLS, Orienc. *La vila d'Esparreguera i el seu terme.* Esparreguera: Ajuntament 1989.

ACCÉS: Museu Colònia Sedó

Colònia Sedó

08292 Esparreguera

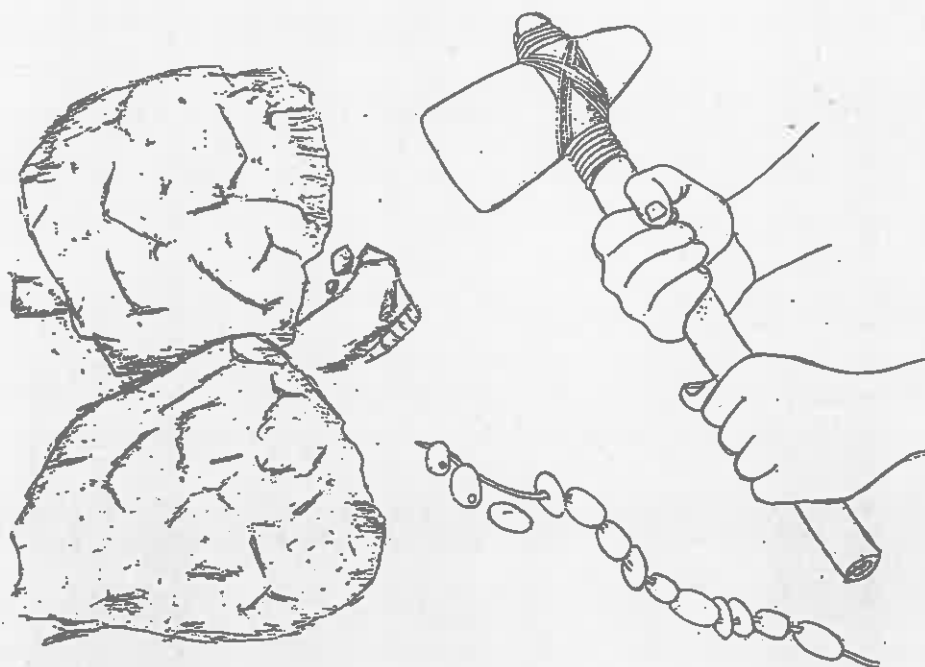
S'hi arriba amb mitjans propis.

Cal concertar la visita a: Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, telèfon 93/789 22 44, de dilluns a divendres de 10 a 14 h i de 15 a 19 h.

MINES PREHISTÒRIQUES DE GAVÀ

LOCALITAT: Gavà

CLASSE DE RECURS: Itinerari. Jaciment arqueològic

COMPOSICIÓ SOBRE IL·LUSTRACIONS DEL MUSEU DE GAVÀ.

DESTINATARIS: Educació primària, educació secundària, educació universitària, formació permanent, educació d'adults

DESCRIPCIÓ: Extensa àrea de mines amb més de 70 boques. De l'entramat de galeries subterrànies, el corregut més llarg explorat fins ara fa uns 45 metres i n'hi ha una part que es pot visitar.

Dins del complex es troba també un àmbit de recepció i serveis i una carpa on es realitzen tallers d'estudi de la prehistòria.

Les mines prehistòriques de Gavà, amb una antiguitat d'uns 6.000 anys (neolític antic i mitjà), són el primer testimoni d'Europa d'activitat minera en galeria.

Els antics miners de Gavà han estat relacionats pels experts amb els pobles dels sepulcres de fossa, donat que a la zona s'han trobat enterraments d'aquestes característiques.

El treball al jaciment estava dedicat a l'extracció de la variscita, un mineral semipreciós, de gran valor en l'antiguitat. Esgotada l'explotació, les mines podien ser omplertes de deixalles o

també servir d'enterraments; és per això que el jaciment és molt ric en restes arqueològiques, entre les quals s'ha de destacar la Venus de Gavà, peça de ceràmica que figura a l'exposició permanent del Museu de Gavà, que constitueix la primera figura amb forma absolutament humana del neolític peninsular que pot ser relacionada amb les deesses neolítiques de la fertilitat.

Paral·lelament als treballs dels experts, el Museu de Gavà desenvolupa una tasca de divulgació que permet les visites sistemàtiques.

Pel que fa al món de l'ensenyament, aquestes visites són especialment interessants, donat que el museu les complementa amb l'oferta de realització de tallers sobre les joies i l'art de la prehistòria i la vida en el neolític.

DESCRIPTORS TEMÀTICS: Història de Catalunya, arqueologia, art

ENTITAT RESPONSABLE: Museu municipal de Gavà

MATERIAL DISPONIBLE: El Museu de Gavà disposa de materials d'elaboració pròpia per al desenvolupament dels diferents tallers que organitza, adreçats a alumnes de primària i secundària.

BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA:

ALONSO I FIGUERES, Manel; IZQUIERDO I TUGAS, Pere. *Les Mines prehistòriques de Gavà. (Una introducció al neolític català)*. Gavà: Fundació pública del Museu de Gavà, 1990.

BOSCH, Josep; ESTRADA, Alícia. *"El Neolític Postcardial a les mines prehistòriques de Gavà. (Baix Llobregat)"*. Rubricatum. Núm 0. Gavà: Museu municipal de Gavà, 1994.

ALONSO, Manel; ARENAS, Juan; BAÑOLAS, Lourdes; VILLALBA, Mª Josefa. *Les mines neolítiques de Can Tintorer. Gavà. Excavacions 1978-1980*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1986.

ADSERIAS, Maria; IZQUIERDO, Pere. *"Les mines prehistòriques de Gavà, un centre productor de joies"*. Catàleg de l'exposició: *Les joies de la prehistòria*. Barcelona: Govern d'Andorra, Servei d'arqueologia; Ajuntament de Barcelona, Museu d'història de la ciutat; Generalitat de Catalunya, Servei de museus; Ajuntament de Gavà, Fundació pública Museu de Gavà, 1991.

CARRETÉ I NADAL, Josep M. *La vida a les mines prehistòriques de Gavà*. Gavà: Museu municipal de Gavà.

ACCÉS: Barri de Can Tintoré (Gavà)

S'hi pot arribar mitjançant la línia de rodalia de Vilanova de RENFE i les línies d'autobusos de l'empresa Mohn S.L. (des de Plaça d'Espanya de Barcelona, cada 10 minuts).

Les visites s'han de sol·licitar amb antelació passant-se en contacte amb:

Museu de Gavà

Plaça de Dolors Clua, 13-14

08850 Gavà - Tel. 93/6382570

Per a grups escolars els horaris són: de dilluns a divendres, de 9 a 14 h i de 15 a 18 h.

Els horaris generals de visita són: de dimarts a dissabte, de 10 a 14 h i de 16 a 20 h, en horari d'estiu, i de 9.30 a 14.00 h i de 15 a 18 h, en horari d'hivern.

